

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟

افسانه غریبی^۱

چکیده

هر موفقیتی در آموزش زبان، منوط به برنامه‌ریزی دقیق آموزشی است. نیازسنجی یکی از ارکان اصلی برنامه‌ریزی آموزشی محسوب می‌شود و به معنای تشخیص، انتخاب و درجه‌بندی نیازهای زبانی زبان‌آموزان است. اصطلاح نیاز به مفاهیم متعددی اعم از ضرورت‌ها، خواسته‌ها و کمبودها اشاره دارد. انگاره‌های متعددی با رویکردهای متفاوت، واکاوی نیازهای زبانی را مورد توجه قرار داده‌اند. در پژوهش حاضر ابعاد، روش‌ها و ابزارهای نیازسنجی معرفی می‌گردند و جایگاه نیازسنجی در برنامه‌ریزی آموزشی زبان نشان داده می‌شود. همچنین وضعیت نیازسنجی در حوزه آموزش زبان فارسی (آزفا) از منظر سابقه پژوهش و منابع آموزشی بررسی می‌گردد و در نهایت بر اساس معیارها و اصول برنامه‌ریزی آموزشی و نیازسنجی پیشنهادهایی مطرح می‌گردد.

کلید واژه‌ها: برنامه‌ریزی آموزشی، نیاز، نیازسنجی

۱- مقدمه

در هر برنامه آموزشی ضروری است بدانیم چرا زبان آموخته می‌شود و زبان‌آموزان به چه چیزی نیاز دارند تا به آن هدف برسند. نیشن و مکالیستر^۱ (۲۰۱۰) تمامی اصول و مراحل که در سرتاسر کتاب خود برای طراحی و اجرای یک برنامه آموزشی بر می‌شمرند را بر اساس «نیاز» عنوان می‌کنند. به گفته براون (۲۰۰۹: ۲۶۹) در برنامه‌ریزی آموزشی، نیازسنجی بر نیازهای زبان‌آموزان تمرکز می‌کند و هنگامی که نیازها تشخیص داده شدند، به مواد آموزشی برگردان می‌شوند که آنها به نوبه خود به عنوان مبنایی برای تدوین مواد آموزشی، فعالیت‌های یادگیری، آزمون‌ها و راهبردهای ارزیابی برنامه‌های آموزشی عمل می‌کنند. بر اساس معیارهایی چون منبع نیاز، نگرش فلسفی، اهداف نیازسنجی و مانند آن - که پیش از این، از آنها صحبت شد - انگاره‌های متعددی^۲ مانند انگاره مانبی (۱۹۷۸)، انگاره رایت‌ریش و چنسرل^۳ (۱۹۷۸)، انگاره هاجینسون و واترز (۱۹۸۷)، و انگاره لانگ (۲۰۰۵) در نیازسنجی مطرح شده‌اند. هدف مقاله حاضر، معرفی مفهوم برنامه‌ریزی آموزشی و نیازسنجی به عنوان رکن اول و اصلی برنامه‌ریزی آموزشی و نیز تشریح و مراحل و ابعاد نیازسنجی و در نهایت بررسی وضعیت نیازسنجی در حوزه آزفا است.

۲- برنامه‌ریزی درسی

برنامه‌ریزی درسی فعالیت پاسخگویی به سه پرسش اصلی است: هدف‌ها کدامند؟ روش رسیدن به هدف چیست؟

^۱ دکترای زبان شناسی با گرایش زبان‌شناسی کاربردی کارشناسی پژوهشی بنیاد سعدی gharibi.afsaneh@gmail.com

^۲ برای اطلاعات بیشتر ر.ک. غریبی (۱۳۹۱ و ۱۳۹۲)

^۳ Richterich & Chancerel

ارزش‌یابی چگونه انجام می‌شود؟ با توجه به سه مرحله اصلی و اساسی برنامه‌ریزی درسی، یعنی انتخاب هدف‌ها، تعیین روش و طراحی ارزش‌یابی، عناصر یک برنامه درسی را می‌توان مشتمل بر هشت عنصر نیازسنجی، هدف، محتوا، سازماندهی محتوا، شیوه ارائه، زمان، موقعیت و مکان (با توجه به بهره‌گیری از تکنولوژی در تدریس) و ارزش‌یابی دانست (زین‌الدینی میمند و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۰). در میان این عناصر، نیازسنجی نخستین و مهم‌ترین رکن برنامه‌ریزی درسی است.

۳- تعریف نیازسنجی در برنامه‌ریزی درسی

واژه نیاز ابتدا در اوایل دهه ۱۹۳۰ در مباحث روان‌شناسی به کار گرفته شد و منظور از آن متغیر انگیزاننده بود که باعث رفتار خاصی در فرد می‌شد. از نظر راجر کافمن (۱۹۹۱) نیاز یعنی فاصله میان نتایج جاری و نتایج مورد نظر. بر اساس این نظریه، نیاز در قلمرویی وجود دارد که در آن بین موقعیت واقعی با موقعیت مطلوب فاصله و شکاف موجود است. این تعریف از نیاز امروزه طرفدار بیشتری دارد هر چند برخی منتقدین تشخیص موقعیت مطلوب را مشکل می‌دانند و آن را امری ارزشی می‌دانند که از فردی به فرد دیگر متفاوت و امری نسبی می‌دانند.

نیازهای آموزشی برای قرون متمادی به طور سنتی و ذهنی مورد سنجش و ارزیابی واقع می‌شد. سنجش منظم و دقیق نیازهای آموزشی تا اواسط قرن بیستم صورت نمی‌پذیرفت. مسائلی نظیر تحولات سریع اجتماعی و لزوم آماده‌سازی افراد برای زندگی شخصی و حرفه‌ای از یکسو و تقاضای عمومی و حرفه‌ای برای برنامه‌های تربیتی نظام‌یافته و پاسخگو نسبت به مسائل موجود از سوی دیگر، منجر به ظهور الگوهای برنامه‌ریزی مبتنی بر اطلاعات گردید و از آنجا که طراحی و به‌کارگیری هرگونه نظام اطلاعاتی در تعلیم و تربیت مستلزم توجه و عنایت ویژه‌ای به مقوله بررسی نیازهاست، به تدریج نیازسنجی مورد توجه پژوهشگران و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار گرفت (فتحی، ۱۳۸۲: ۴).

۴- جایگاه نیازسنجی در برنامه‌ریزی درسی

ملکی (۱۳۸۲: ۹۴) برای برنامه‌ریزی درسی انگاره‌ای را پیشنهاد می‌کند که دارای چهارده مرحله به شرح زیر است:

۱. گردآوری اطلاعات
۲. تشخیص نیازها
۳. جهت‌دهی ارزشی
۴. تعیین هدف‌ها
۵. تعیین‌استانداردهای آموزشی
۶. انتخاب محتوا
۷. سازماندهی محتوا
۸. انتخاب و سازماندهی تجربیات
۹. انتخاب استراتژی‌های یاد دهی -
۱۰. تهیه مواد آموزشی
- ۱۱- ارزشیابی تکوینی
- ۱۲- نظارت بر اجرای برنامه درسی
- ۱۳- ارزشیابی پایانی
- ۱۴- بازنگری و حفظ برنامه درسی

گرچه اولویت این ارکان در رویکردهای مختلف به برنامه درسی متفاوت است و برخی نیازسنجی را رکن اصلی و ابتدایی و برخی اهداف را گام نخست فرایند برنامه‌ریزی درسی می‌دانند. اما نیاز و سنجش نیازها همواره از ارکان اصلی برنامه‌ریزی درسی محسوب می‌گردد.

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟ / ۴۳۷

در حوزه آموزش زبان نیازسنجی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. ریچاردز^۱ (۲۰۰۹: ۱) پرسش‌های زیر را مطرح می‌کند، زیرا اعتقاد دارد با روشن شدن پاسخ این پرسش‌ها، می‌توان به یک برنامه آموزشی مناسب دست یافت:

- ۱) چه شیوه‌هایی به کار بسته می‌شود تا بتوانیم تعیین کنیم محتوای زبانی یک برنامه آموزشی چیست؟
- ۲) نیازهای زبان‌آموزان چه هستند؟
- ۳) نیازها چگونه تعیین می‌شوند؟
- ۴) عوامل بافتی که باید در طراحی برنامه آموزشی در نظر گرفته شود کدام‌ها هستند؟
- ۵) اهداف عینی تدریس دارای چه ماهیتی هستند؟
- ۶) چه نکاتی در انتخاب، تطابق و طراحی مواد آموزشی زبانی مناسب دخیلند؟
- ۷) تأثیر یک برنامه آموزش زبان را چگونه می‌توان سنجید؟

نکات فوق تنها محتوای یک درس را تعیین نمی‌کنند. مفهوم تدوین برنامه آموزشی^۲ بسیار فراتر از مفهوم طرح درس^۳ است، گرچه طرح درس بخشی از برنامه جامع آموزشی را تشکیل می‌دهد. در واقع برنامه آموزشی متشکل از طرح درس، اصول تدریس و آزمون‌سازی است که هر کدام مراحل دارند. مهم‌ترین نکته در هر کدام از این بخش مسأله «انتخاب» است. شکی نیست که ما قادر نیستیم کلیت یک زبان را به افراد غیر بومی بیاموزیم. ساختارها، واژگان، موقعیت‌ها و کارکردهای یک زبان بی‌شمار و در حال تغییرند و وظیفه برنامه آموزشی در همه ابعادش انتخاب از میان داده‌های گسترده است.

انتخاب واژگان و دستور زبان تا دهه ۱۹۶۰-۱۹۵۰ دغدغه اصلی اصول آموزش و طراحی درس بود. پس از آن توجه به کارکردهای زبان موجب طرح رویکردهای ارتباطی شد. در نتیجه معیار انتخاب نیز تغییر کرد. دیدگاه جدید به این امر توجه می‌کرد که یک دوره آموزشی نه بر اساس زبان، که بر اساس نیازهای زبانی می‌بایست طراحی شود (ریچاردز، ۲۰۰۹: ۳۲). به طور کلی انتخاب با هر معیاری که صورت بگیرد، به «نیاز» زبان‌آموزان توجه دارد. به گفته ریچاردز (۲۰۰۹: ۲۸) «توجه به مرتبط ساختن یک دوره آموزش زبان با نیازهای زبان‌آموزان ... به ظهور جنبش آموزش زبان برای اهداف خاص منجر شد.»

۵- تعاریف «نیاز»^۵ و «نیاز سنجی»^۶

فتحی (۱۳۸۲: ۸) معتقد است مفاهیم ارائه شده از نیاز را می‌توان در یکی از طبقات زیر قرار داد:

- ۱- نیاز به معنای خواسته‌ها و نظرات افراد
- ۲- نیاز به معنای نقص یا مشکل یا مسئله
- ۳- نیاز به معنای فقدان یا ضرورت چیزی
- ۴- نیاز به معنای فاصله یا شکاف

وی معتقد است که متداول‌ترین تعریف نیاز مفهوم چهارم است.

ملکی (۱۳۸۲: ۱۰۷) برای تشخیص نیازها سه نکته را مطرح می‌کند که باید به آنها توجه کرد. این سه نکته عبارتند از:

¹. Richards

². curriculum development

³. syllabus design

⁴. LSP=Language for Specific Purposes

⁵. need

⁶. Needs analysis

- ۱- در برنامه درسی نیازهای فرایندی و اساسی اهمیت ویژه‌ای دارند. منظور از نیازهای اساسی آنهایی هستند که در همه جنبه‌های زندگی فرد مطرح هستند و تأمین آنها می‌تواند آمادگی و توانایی مواجهه با امور و مسائل مختلف را در او ایجاد کند. برای مثال «نیاز به مهارت اجتماعی همکاری» یک نیاز اساسی است.
- ۲- به جنبه‌های مختلف نیازها باید توجه داشت (نیازهای فردی، اجتماعی، علمی، دینی و غیره).
- ۳- در تشخیص نیازها باید تعادلی بین نیازهای آنی و آتی ایجاد کرد. بعضی نیازها در زندگی فعلی افراد اهمیت دارند و بعضی از آنها به آینده آنان مربوط می‌شوند.
- سه جنبه مذکور، در زبان‌آموزی نیز محور برنامه‌ریزی درسی است. تشخیص نیازهای زبانی زبان‌آموزان، و آموزش آنها، زبان‌آموزان را برای زندگی در محیط زبان مقصد آماده می‌کند. آنها را قادر می‌سازد با جامعه زبان مقصد ارتباط برقرار سازند و امور و مسائل مختلف خود را به انجام برسانند. از سویی دیگر این دسته از نیازهای زبان‌آموزان جنبه‌های مختلف دارد، زیرا زبان یک امر چند لایه است و مشتمل بر ساختار، واژگان و مانند آن. در تشخیص نیازهای زبانی زبان‌آموزان باید به همه ابعاد و جنبه‌های این پدیده توجه نمود. همچنین نیازهای زبانی زبان‌آموزان دارای اولویت است. تشخیص اولویت نیازها و رعایت آنها در برنامه‌های درسی، باعث ایجاد انسجام و هدفمندی در برنامه‌ها، بازدهی مطلوب‌تر و جلوگیری از به هدر رفتن زمان، هزینه و انرژی می‌گردد.
- در حوزه آموزش زبان نیازسنجی اهمیت ویژه‌ای دارد. همانطور که هاپینسون و واترز^۱ (۱۹۹۶)، جردن^۲ (۱۹۹۷)، رابینسون^۳ (۱۹۸۹)، براون^۴ (۱۹۹۵) و ریچاردز (۲۰۰۹) عنوان کرده‌اند، نیازسنجی گام ابتدایی و اصلی در طراحی هر برنامه آموزشی است. اهمیت نیازسنجی نه تنها برای زبان‌آموزی برای اهداف ویژه، که برای زبان‌آموزان زبان خارجی/زبان دوم به طور کلی و عمومی هم حائز اهمیت است.
- به اعتقاد نیشن و مکالیستر^۵ (۲۰۱۰: ۴) نیازسنجی عمدتاً متوجه اهداف و محتوای یک دوره آموزشی است. این برنامه می‌سنجد که زبان‌آموز قبلاً چه چیزی می‌دانسته و حالا چه چیزی باید بداند. نیازسنجی این اطمینان را به ما می‌دهد که یک دوره محتوای مفید و مرتبط برای یادگیری دارد. یک برنامه نیازسنجی خوب پرسش‌های درست می‌پرسد و پاسخ‌هایش را به شیوه‌های مناسب پیدا می‌کند. این پرسش‌ها عبارتند از:
- ضرورت‌ها^۶: در کاربرد زبان چه چیزی ضروری است؟
- کمبودها^۷: زبان‌آموزان چه کمبودهای زبانی‌ای دارند؟
- خواسته‌ها^۸: زبان‌آموزان مایلند چه چیزی بیاموزند؟

۲-۳-۱. ضرورت‌ها

برای مثال اگر ما یک تکلیف درسی را نمونه‌ای از کار زبانی‌ای می‌دانیم که زبان‌آموز باید انجام بدهد، باید انواع مسائل زبانی مورد نیاز برای انجام این تکلیف را تجزیه و تحلیل کنیم تا بدانیم که زبان‌آموز باید چه چیزی بداند. برای مثال ممکن است یک تجزیه و تحلیل از واژگان مورد نیاز داشته باشیم، زیرا برای خوب نوشتن نیاز به دایره

¹. Hutchinson & Waters

². Jordan

³. Robinson

⁴. Brown

⁵. Nation & Macalister

⁶. Necessities

⁷. lacks

⁸. wants

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟ / ۴۳۹

واژگانی وسیعی است. همچنین می‌توانیم به موضوعات سابق نگاه کنیم تا انواع گفتمان‌های مورد نیاز زبان‌آموزان را پیدا کنیم. گفتمان‌هایی که زبان‌آموز باید در دست داشته باشد... همچنین شیوه‌های نگارش یا دستورالعمل‌های خاص برای نگارش و انجام تکالیف می‌تواند مفید باشد. اگر به تکالیف دانشجویان سابق دسترسی داشته باشیم، این تکالیف، منابع خوبی برای تحلیل نیاز زبان‌آموزان فعلی است (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۲۸).

این اطلاعات برای طراحی یک دوره آموزشی مفیدند، اما اگر دوره‌های زیادی برگزار شده است یا دسترسی به اطلاعات در یک حوزه امکان‌پذیر نباشد، ما به پیکره‌های در دسترس و به پیکره‌هایی که با اهداف خاص تهیه شده‌اند توجه می‌کنیم. پیکره‌ها، داده‌های معتبری در اختیار قرار می‌دهند و هر چه پیکره بیشتر و بزرگتر باشد در دسترس‌تر است و در جستجوی ابزارهایی است که قدرتمندتر باشند و کاربرد آسان‌تری برای کاربر داشته باشند (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۲۸).

۲-۳-۲. کمبودها

یک بخش مهم از نیازسنجی شامل این است که بدانیم زبان‌آموزان در حال حاضر کجا هستند. در نوشتن چقدر خوب هستند. برای این کار یک روش مفید این است که تکالیف درسی زبان‌آموز را مورد بررسی قرار دهیم. این تکالیف می‌توانند از منظر دستور و گفتمان بررسی شوند. یک روش دیگر مشاهده زبان‌آموز در هنگام انجام یک تکلیف درسی برای مثال نگارش است. کیفیت نگارش به شرایط بستگی دارد که زبان‌آموز تحت آن شرایط تکلیفش را انجام می‌دهد. با مشاهده زبان‌آموز می‌توان این شرایط را مشاهده کرد و نسبت به نیازهای زبان‌آموز اطلاعاتی به دست آورد (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۲۸).

۲-۳-۳. خواسته‌ها

زبان‌آموزان نسبت به آن دسته از اطلاعات زبانی که برایشان مفید است، عقیده خودشان را دارند. به دست آوردن اطلاعاتی درباره نگرش زبان‌آموز نسبت به نیازهای خود، به درک اینکه دیدگاه وی نسبت به نیازش با دیدگاه تحلیل‌گر نیازسنجی چقدر متفاوت است، کمک می‌کند. در این صورت برنامه‌ریزان آموزشی هم باید دوباره به نتایج بررسی‌شان نگاه کنند و هم اینکه می‌توانند زبان‌آموزان را در مورد نیازهای بیشتری که خودشان به آن توجه نداشته‌اند قانع کنند.

در نگاه دیگری به نیازها، می‌توان میان دانش فعلی و دانش مورد نیاز و نیازهای عینی و نیازهای ذهنی تمایز قائل شد. کمبودها مرتبط با دانش فعلی، ضرورت‌ها مرتبط با دانش موردنیاز و خواسته‌ها مرتبط با نیازهای ذهنی هستند (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۲۵).

۶- ضرورت و اهداف نیازسنجی

انجام یک برنامه نیازسنجی هزینه‌بر نیست، زمان زیادی نمی‌گیرد، نتایج واضح و قابل درک به دست می‌دهد و می‌تواند به راحتی در فرایند طراحی برنامه آموزشی سهمی داشته باشد (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۳۱-۳۱). نیازسنجی برای اهداف مختلفی انجام می‌گیرد. ریچاردز (۲۰۰۹: ۵۲) این اهداف را به صورت زیر برشمرده است:

۱) پی بردن به این که زبان‌آموز برای انجام یک نقش خاص باید چه مهارت‌های زبانی‌ای داشته باشد، مانند فروشنده، راهنمای توریست، یا دانشجو.

۲) تشخیص اینکه آیا یک دوره آموزشی زبان نیازهای بالقوه زبان‌آموزان را برآورده می‌کند.

۳) تعیین اینکه که کدام زبان‌آموزان بیشتر نیازمند آموزش یک مهارت خاص هستند.
 ۴) شناسایی فاصله میان کاری که زبان‌آموزان قادرند انجام دهند و آنچه باید توانند انجام دهند.
 ۵) جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی یک مشکل خاص که زبان‌آموزان با آن روبرو هستند.
 هر چند ممکن است هر برنامه‌ی آموزش زبانی، اهداف خودش را برای نیازسنجی داشته باشد، اما به هر حال اهداف فوق کلی هستند.

نیازسنجی می‌تواند پیش از، در طی و بعد از یک دوره‌ی آموزش زبان صورت گیرد. بیشتر مطالعات در حوزه‌ی نیازسنجی بر مبنای این فرض هستند که نیازسنجی بخشی از طراحی برنامه‌ی آموزشی است که پیش از دوره انجام می‌گیرد. در این حالت، فرض می‌شود که زمان و منابعی در دسترس هستند تا اطلاعات مرتبط را طراحی، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل کنند و دستورالعمل‌های یک برنامه‌ی آموزشی را مشخص نمایند. این یک نوع دیدگاه پیش‌دوره‌ای است.

در مواردی نیز هدف یک برنامه‌ی بلند مدت نیست. گاهی درباره‌ی افرادی که در یک دوره شرکت می‌کنند اطلاعات کمی وجود دارد و نیز زمان زیادی وجود ندارد. در این حالت، اهداف، محتوا و رویکردهای آموزشی با اطلاعاتی که در طی دوره جمع‌آوری شده‌اند شکل داده می‌شوند. همچنین گاهی اطلاعاتی از یک دوره جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌شود تا دیدی جامع‌تر نسبت به نیازهای زبان‌آموزان به عنوان مبنایی برای ارزیابی و بازبینی برنامه‌ی آموزشی به دست آید.

۷- مراحل نیازسنجی

برای سنجش نیازهای زبان‌آموزان که رکن اول هر برنامه‌ی آموزش زبان است، از دیدگاه‌های مختلف و بر اساس رویکردهای مختلف به یادگیری و تدریس، گام‌های متفاوتی عنوان شده است. بیشتر این گام‌ها در دیدگاه‌های متفاوت مشترک هستند. براون (۲۰۰۹: ۲۸۶-۲۷۰) ده گام را در سه بخش آمادگی برای انجام نیازسنجی، اجرای برنامه‌ی نیازسنجی و استفاده از نتایج بر می‌شمرد (براون، ۲۰۰۹: ۲۸۶-۲۷۱). در ادامه درباره‌ی هر یک از این سه بخش بیشتر بحث می‌کنیم.

۲-۵-۱. آمادگی برای انجام برنامه‌ی نیازسنجی

نخستین گام از گام‌های برنامه‌ی نیازسنجی گام آمادگی است. این گام خود ۴ مرحله دارد که عبارتند از: ۱) تعیین هدف، ۲) تعیین حد و حدود جمعیت زبان‌آموزان، ۳) تصمیم‌گیری در مورد رویه‌ها^۱ و طرح درس‌ها و ۴) تشخیص محدودیت‌ها و انتخاب روش‌های جمع‌آوری اطلاعات.

۲-۵-۱-۱. تعیین هدف

دیدگاه‌های مختلف، اهداف مختلفی را برای یک برنامه‌ی نیازسنجی در حوزه‌ی آموزش زبان مطرح می‌کنند. استفلیم^۲ (۱۹۸۵)، به نقل از براون، (۲۰۰۹: ۲۷۱) چهار نگرش فلسفی را در ورای یک برنامه‌ی نیازسنجی مطرح می‌کند؛ دیدگاه فاصله‌ای^۳، دیدگاه دموکراتیک، دیدگاه تحلیلی، دیدگاه تشخیصی.

^۱. procedures
^۲. Stufflebeam
^۳. discrepancy

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟ / ۴۴۱

- ۱) دیدگاه فاصله‌ای: در این دیدگاه، نیاز عبارت است از هر نوع تفاوتی میان عملکرد مطلوب زبان‌آموزان در آینده و عملکرد این زبان‌آموزان در حال حاضر.
- ۲) دیدگاه دموکراتیک: مطابق این دیدگاه، نیازها عبارتند از هر هدف زبانی که اکثریت دست‌اندرکاران آموزش زبان آن را در اولویت بدانند.
- ۳) دیدگاه تحلیلی: در این دیدگاه، نیازها عبارتند از آن چیزهایی که زبان‌آموز بر مبنای چیزهایی که می‌داند و فرایند یادگیری، باید در مراحل بعد بیاموزد.
- ۴) دیدگاه تشخیصی: مطابق این دیدگاه، نیازها عبارتند از هر عنصر یا مهارت زبانی که چنانچه نادیده گرفته شود، به یادگیری آسیب می‌زند.

اهمیت نگرش‌های فوق در این است که بر نوع اطلاعاتی که قرار است جمع‌آوری شود تأثیر می‌گذارد. برخلاف دیدگاه دموکراتیک که به هر تغییر آزادی در حوزه نیازها توجه دارد، دیدگاه تحلیلی نیازها را در یک رابطه سلسله مراتبی در نظر می‌گیرد. در این دیدگاه زبان‌آموز در یک مرحله چیزی را می‌آموزد که در مرحله قبل اندکی درباره آن می‌دانسته است. دیدگاه تشخیصی نیاز را چیزی می‌داند که اگر نادیده گرفته شود یا از دست برود اثرات منفی و جدی‌ای خواهد داشت و دیدگاه فاصله‌ای تفاوت میان عملکرد فعلی زبان‌آموز و آن چیزی است که از زبان‌آموز انتظار می‌رود انجام دهد (اکیچی^۱، ۲۰۰۳: ۲۴).

همچنین بر اساس رویکردهای مختلف در آموزش زبان، اطلاعات در مورد نیازها می‌تواند به صورت زیر باشند:

- نیازهای زبانی هدف- محور در برابر نیازهای فرایند- محور (ویدوسن، ۱۹۸۹: ۲).
  - محتوای زبانی در برابر محتوای یادگیری (بریندلی^۲، ۱۹۸۹: ۲-۳۱).
  - محتوا در برابر پارامترهای روش‌شناختی (نونان^۳، ۱۹۸۵).
  - محتوای زبانی در برابر فرایند یادگیری (براون، ۱۹۹۵: ۴۱).
  - نیازهای زبانی در برابر نیازهای موقعیتی (براون، ۱۹۹۵: ۴۰).
- نگرش‌ها و نوع اطلاعات مورد نیاز در تشخیص نیازها اهداف هر برنامه نیازسنجی را تعیین می‌کند.

۲-۱-۵-۲. تعیین حد و حدود جمعیت زبان‌آموزان

مرحله دوم از آمادگی برای انجام برنامه نیازسنجی، مشخص کردن جمعیتی است که می‌خواهیم نیازهایشان را بسنجیم. برای تعیین تعداد جمعیت مقصد در یک برنامه نیازسنجی می‌توان مقیاس (حجم و سعت برنامه نیازسنجی) خود برنامه را در نظر داشت، یا براساس کانون توجه برنامه آن را تعیین کرد.

نیازسنجی می‌تواند در سطحی بسیار وسیع، از حوزه بین‌المللی گرفته تا جمعیتی اندک در یک مؤسسه آموزشی یا یک کلاس صورت گیرد. این برنامه در هر مقیاسی انجام شود، به گفته پورپورا و همکاران (۲۰۰۳: ۹)، به نقل از براون، (۲۰۰۹: ۲۷۳) موقعیت- ویژه است. به این معنا که در هر شرایط و هر مقیاسی، نیازهای موقعیتی آن محدوده است که باید تشخیص داده شود.

کانون توجه یک برنامه نیازسنجی نیز می‌تواند تنها یک کلاس زبان عمومی باشد، یا اینکه در مهارت‌ها و حوزه‌های مختلف اعم از نگارش، حوزه‌های آموزشی، حرفه‌ها و تخصص‌ها، موقعیت مهاجران و مانند آن، خاص باشد. همانطور که در بخش پیشینه مطالعات خواهیم دید، مطالعات گسترده‌ای بر روی سنجش نیازهای گروهی خاص،

¹.Ekici

².Brindley

³.Nunan

مثلاً پرستاران، مهندسان، کارمندان در کشورهای مختلف اعم از عربستان سعودی، فرانسه، ترکیه و مانند آن صورت گرفته است. این مطالعات نشان می‌دهد که همیشه منظور از نیاز، نیاز عمومی فرد برای مهارت‌های روزمره نیست، و همچنین نیاز تنها نیاز خاص در یک محیط آموزشی یا شغلی خاص هم نیست، بلکه نیاز می‌تواند با توجه به کانون توجه هر برنامه و به تبع آن، اهداف برنامه، هر کدام از اینها، یا تلفیقی از همه باشد.

۲-۵-۱-۳. تصمیم‌گیری در مورد رویه‌ها و طرح درس‌ها

مرحله سوم، تصمیم‌گیری در مورد روش آموزش است. پرسش از اینکه «چه چیزی تدریس شود؟» و «چطور تدریس شود؟» نیز در تعیین اهداف یک برنامه نیازسنجی مؤثر است. پرسش نخست، نوع طرح درس و پرسش دوم، نوع روش تدریس را مشخص می‌کند. براون (۲۰۰۹: ۲۷۵) پاسخ به هر دو پرسش را گامی اساسی در تعیین اهداف برنامه نیازسنجی می‌داند. طرح درس بنا به تعریف براون «شیوه‌های سازمان‌دهی یک دوره و مواد آموزشی آن است» که می‌تواند بر اساس یکی از این رویکردها باشد: ساختاری، موقعیتی، موضوعی، کارکردی، مفهومی، مهارت بنیاد، کار بنیاد.

۲-۵-۱-۴. تشخیص محدودیت‌ها و انتخاب روش‌های جمع‌آوری اطلاعات

براون (۲۰۰۹: ۲۷۸) فهرستی از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات را از براون (۱۹۹۵، ۲۰۰۱) و لانگ (۲۰۰۵) به دست می‌دهد. رابینسون (۱۹۸۹) فهرستی از شیوه‌های سنجش نیاز را ارائه می‌دهد، از جمله پرسشنامه، مصاحبه، مطالعات موردی، آزمون‌ها و داده‌های طبیعی و جردن (۱۹۹۷) شیوه‌های دیگری از جمله دفترچه خاطرات زبان‌آموزان، خود-ارزیابی‌های زبان‌آموزان و مانند آن را به این شیوه‌ها می‌افزاید. اما به اعتقاد وست^۱ (۱۹۹۴) بهترین شیوه‌ها پرسشنامه-ها، مصاحبه‌ها و مطالعات موردی هستند.

۸-۱ اجرای برنامه نیازسنجی

مراحل اجرای یک برنامه نیازسنجی عبارتند از: ۱) جمع‌آوری داده‌ها و ۲) تحلیل و تفسیر داده‌ها که در ادامه آنها را شرح می‌دهیم.

۲-۵-۲-۱. جمع‌آوری داده‌ها

نخستین گام در اجرای برنامه نیازسنجی این است که بدانیم از طریق چه پرسش‌هایی می‌خواهیم به داده‌های مورد نیاز برسیم و اینکه این پرسش‌ها باید از چه حوزه‌هایی بپرسند و چه نوع اطلاعاتی در اختیار ما قرار بدهند. براون (۲۰۰۹: ۲۸۰) نمونه‌ای از این پرسش‌ها را مطرح کرده است. اما پرسش‌هایی که مانبی (۱۹۷۸) به صورت نه جنبه از یک ارتباط [زبانی] بر می‌شمرد، صریح‌تر و شفاف‌تر هستند. به باور وی، پرسش از هریک از این جنبه‌ها، مسیر جمع‌آوری داده‌ها را مشخص می‌کند. مثلاً چنانچه از طریق پرسشنامه اطلاعات را جمع‌آوری می‌کنیم، پرسشنامه باید حاوی پرسش‌هایی از ویژگی‌های خود زبان‌آموز، نوع گونه زبانی که با آن سروکار دارد، افرادی که با آنها تعامل دارد و مانند آن، باشد.

۲-۵-۲-۲. تحلیل و تفسیر داده‌ها

تحلیل داده‌ها می‌تواند به شیوه کیفی یا کمی صورت گیرد. براون (۲۰۰۹: ۲۸۲) مطالعاتی را بر می‌شمرد که مزایای

^۱.West

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟ / ۴۴۳

هر کدام از شیوه‌ها را عنوان کرده‌اند، اما به اعتقاد او در نیازسنجی هر دو شیوه در کنار هم می‌تواند اطلاعات معتبر و پایا به دست دهد. او از شیوه چند زاویه‌ای^۱ صحبت می‌کند که در انگاره لانگ (۲۰۰۵) شیوه اصلی است و در آن، باید از طریق روش‌های متفاوت کمی و کیفی داده‌ها را تحلیل کرد تا به نتایج دقیق‌تری رسید. براون برای شیوه چندگانه نیز انواعی برمی‌شمرد، از جمله: شیوه چندگانه در نظریه، شیوه چندگانه در زمان، شیوه چندگانه در تحلیل-گر و مانند آن، که در اینجا به همین مختصر کفایت می‌شود.

۲-۵-۳. استفاده از نتایج

این مرحله به معنای برقراری ارتباطی میان نتایج به‌دست آمده و برنامه آموزشی است. نتایج حاصل از نیازسنجی، داده‌های عینی هستند که نیازهای زبان‌آموزان را در حوزه‌های مختلف تعیین می‌کنند. برای آنکه این نتایج در فرایند تدریس قابل استفاده باشند، باید به نکات زیر توجه کرد:

- ۱) داده‌ها از نظر نوع و سطح-ویژه بودن مرتبه‌بندی شوند.
- ۲) داده‌های به‌دست آمده ثابت و نهایی نیستند. این داده‌ها باید داده‌هایی منعطف باشند تا جواب‌گوی تغییراتی که در نیازهای زبان‌آموزان رخ می‌دهد باشند.
- ۳) داده‌ها نباید عملکرد مدرس را در کلاس محدود کنند.
- ۴) داده‌ها باید ویژه هر برنامه و دوره شوند.

۹- ارزیابی برنامه نیازسنجی

نیازسنجی نوعی ارزیابی است و بنابراین می‌تواند با روایی، پایایی و عملی بودنش ارزیابی شود. نیازسنجی پایا مستلزم استفاده از ابزارهای معیار است که به طور نظام‌مند به کار گرفته شوند. به جای آنکه زبان‌آموزان را تنها در حال انجام یک کار زبانی مشاهده کنیم، بهتر است به طور نظام‌مند و از روی یک فهرست آنها را مشاهده کنیم و اطلاعات را با شیوه‌های معیار ثبت کنیم (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۳۰). نیازسنجی معتبر/ روا نیز عبارت است از در نظر گرفتن مسائل مرتبط و مهم. توجه به انواع نیاز و انواع اطلاعاتی که جمع‌آوری می‌شود مهم است (نیشن و مکالیستر، ۲۰۱۰: ۳۰).

به اعتقاد نیشن و مکالیستر (۲۰۱۰: ۳۱) از میان سه مؤلفه روایی، پایایی و عملی بودن، مؤلفه روایی از دیگر مؤلفه‌ها مهم‌تر است، گرچه هر کدام بسته به اهداف برنامه می‌توانند در اولویت قرار گیرند.

۱۰- ابزارهای نیازسنجی www.Anjomanfarsi.ir

درباره نیازهای عینی می‌توان از طریق پرسشنامه، مصاحبه، بررسی پیشینه‌ها (برای مثال کتاب‌های درسی یا آزمون‌ها و تحلیل آنها) مشاهده مدرسان، زبان‌آموزان و مانند آن اطلاعات جمع کرد.

طراحی یک برنامه نیازسنجی شامل انتخاب از میان گزینه‌های متعددی است که پیش از این، از آنها بحث کردیم. در مورد شیوه‌های عملی جمع‌آوری، سازمان‌دهی، تحلیل و گزارش‌دهی اطلاعات باید تصمیماتی گرفته شود. نکته مهم آن است که مطمئن شویم در برنامه نیازسنجی اطلاعاتی از نظر دور نمانده است. به همین دلیل اطلاعات از منابع متعدد جمع‌آوری می‌شود تا به این اطمینان برسیم که همه اطلاعاتی که باید داشته باشیم، جمع‌آوری شده‌اند (ریچاردز، ۲۰۰۹: ۶۳).

^۱.Triangulation

ریچاردز (۲۰۰۹: ۶۴) فهرستی به شرح زیر از روش‌های جمع‌آوری داده را بر می‌شمرد که در یک برنامه نیازسنجی برای زبان‌آموزانی که پیشینه زبان انگلیسی نداشتند، به کار رفته است:

- ۱) پیشینه‌ای از گزارشات اجمالی
- ۲) تجزیه و تحلیل تعداد زیادی از بررسی‌های پرسشنامه‌ای
- ۳) تماس با افرادی که پیش از این چنین بررسی‌هایی را انجام داده‌اند
- ۴) مصاحبه با مدرسان برای تعیین اهداف
- ۵) تشخیص گروه‌های مرتبط
- ۶) ارائه طرح پیشنهادی پروژه به گروه‌های آموزشی مرتبط و تشخیص افراد مرتبط با هر گروه
- ۷) تهیه یک نمونه آزمایشی از پرسشنامه‌های زبان‌آموزان و کارمندان مرتبط
- ۸) مرور پرسشنامه‌ها از سوی همکاران
- ۹) اجرای نمونه آزمایشی پرسشنامه
- ۱۰) انتخاب شرکت‌کنندگان مناسب از میان کارمندان و زبان‌آموزان
- ۱۱) تهیه یک برنامه برای جمع‌آوری داده‌ها
- ۱۲) اجرای پرسشنامه
- ۱۳) پیگیری مصاحبه با مشارکان منتخب
- ۱۴) سطح‌بندی پاسخ‌ها
- ۱۵) تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها
- ۱۶) ثبت گزارش‌ها و توصیه‌ها

۱۱- نحوه استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده
نتایج برنامه نیازسنجی شامل اطلاعاتی است که از منابع مختلف جمع‌آوری شده و به صورت یک فهرست در آمده است. این فهرست می‌تواند مانند نمونه زیر باشد:

- موقعیت‌هایی که در آن، آن زبان با بسامد بالا استفاده می‌شود؛
- موقعیت‌هایی که در آن، افراد با مشکلاتی مواجه هستند؛
- نظراتی که معمولاً مردم درباره عملکرد زبان‌آموزان می‌دهند؛
- الگوهای تکراری‌ای که کارهای متفاوتی با آنها انجام می‌شود؛
- مشکلات زبان‌آموزان در به کارگیری جنبه‌های مختلف زبان؛
- اولویت انواع مختلف فعالیت‌ها در آموزش؛
- مشکلات ارتباطی معمول در موقعیت‌های متفاوت؛
- پیشنهاد و نظرات درباره جنبه‌های مختلف مشکلات زبان‌آموزان؛
- تکرار واحدهای زبانی در بافت‌ها یا موقعیت‌های متفاوت (ریچاردز، ۲۰۰۹: ۶۴).
- برای مثال، عمده مشکلاتی که در مهارت صحبت کردن گزارش شده است، عبارتند از:
- درک صورت گفتاری آن زبان (مردم خیلی تند صحبت می‌کنند. واژه‌ها معنای اصطلاحی دارند)
- نیاز مبرم به اختصاص سهمی از گفتگو به خود (من نمی‌توانم فکر کنم چی بگم)
- خجالت کشیدن از ارزش سهمی که دارد (شاید به چیز اشتباه بگم)

چرا و چگونه نیازهای زبانی را تعیین کنیم؟ / ۴۴۵

- ناتوانی در سازمان‌دهی یک ایده به آن زبان (نمی‌دونم چطور اینو بگم)
- آگاهی از اینکه یک کارکرد معین می‌تواند به طرق مختلف درک شود (نمی‌دونم بهترین راه گفتن اون موضوع چیه)
- ناامیدی از ناتوانی در ورود به بحث (بعضی از زبان‌آموزان خیلی حرف می‌زنند) (جونز و جونز، ۱۹۷۷؛ به نقل از ریچاردز، ۲۰۰۹: ۶۵).
- برای اطمینان از نتایج یک برنامه نیازسنجی، لازم است در برنامه نیازسنجی منظرهای مختلف را مد نظر قرار دهد، برای مثال:
- منظر زبان‌آموز: باید دیدگاه زبان‌آموز را مد نظر قرار داد تا از زبان‌آموز در امر یادگیری حمایت بیشتری شود و میزان محتوای آموزشی که باید بخوانند کاهش پیدا کند.
- منظر علمی: باید دیدگاه محیط تحصیلی را مورد توجه قرار داد تا بر حسب مهارت‌های خواندن و نوشتن آمادگی بیشتری برای تحصیلات دانشگاهی حاصل شود.
- منظر کارفرما: باید مشاغل را مد نظر قرار داد تا بر حسب مهارت‌های پایه‌ای ارتباط‌آمدگی بیشتری برای نیازهای کار به دست آید.
- منظر مدرس: مدرس و شیوه‌های تدریس باید مورد توجه قرار گیرند تا زبان‌آموزان فهم بهتری از دستور زبان مورد نیاز داشته باشند (ریچاردز، ۲۰۰۹: ۶۶).
- نتایج به دست آمده از برنامه نیازسنجی می‌تواند اساسی باشد برای ارزیابی یک برنامه موجود یا مؤلفه‌ای از یک برنامه، همچنین می‌تواند اساسی باشد برای برنامه‌ریزی اهداف برای برنامه‌های آینده. این نتایج می‌توانند به انتخاب روش‌های مناسب آموزش در یک برنامه و روش‌های آزمون‌سازی و دیگر روش‌های ارزشیابی کمک کنند و مبنایی باشند برای یک طرح درس یا محتوای آموزشی یک دوره.
- بر اساس انگاره‌های مختلف نیازسنجی، پژوهش‌هایی برای سنجش نیاز زبان‌آموزان در حوزه‌های مختلف صورت گرفته است. پژوهش‌های بسیاری مانند کامرون^۱ (۱۹۹۸)، لینگ^۲ و دیگران (۲۰۰۱)، بوشر و اسمالکاسکی^۳ (۲۰۰۲) اکیچی (۲۰۰۳)، داچ^۴ (۲۰۰۳)، جاسو آگویلار^۵ (۲۰۰۵)، کای^۶ (۲۰۰۸)، وزنیاک^۷ (۲۰۱۰)، کوستلیدو^۸ (۲۰۱۰)، آکیلا^۹ و اوزک^{۱۰} (۲۰۱۰ : ۹۶۹)، بوشر (۲۰۱۰) یافته‌های برنامه‌های نیازسنجی برای دوره‌های عمومی و اهداف ویژه در زبان‌های مختلف را نشان می‌دهند.

۱۲- بررسی وضعیت نیازسنجی در حوزه آرفا

برای آنکه مشخص شود، آرفا تا چه اندازه از برنامه‌های نیازسنجی بهره برده است، در سه حوزه باید وضعیت نیازسنجی را بررسی نمود: (۱) سابقه پژوهش‌های نیازسنجی در این حوزه، (۲) استفاده منابع آموزشی از یافته‌های

¹.Cameron

².Ling

³. Smalkoski

⁴.Deutch

⁵. Jasso-Aguilar

⁶.Kayl

⁷. Wozniak

⁸. Chostelidou

⁹. Akyela

¹⁰. Ozeka

نیازسنجی و ۳) برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های مراکز آموزشی آموزش زبان فارسی در ایران و خارج از کشور. به دلیل محدودیت پژوهش حاضر و عدم دسترسی به اطلاعات نحوه برنامه‌ریزی در مراکز آموزشی، وضعیت نیازسنجی تنها در دو حوزه اول و دوم بررسی می‌شود.

۱. **سابقه پژوهش:** تنها پژوهش در حوزه نیازسنجی آرفا، پایان‌نامه دکتری غربی (۱۳۹۲) است که نیازهای فارسی‌آموزان را در سه حوزه واژه، دستور و کارکرد جمع‌آوری، در پنج سطح درجه‌بندی و در نهایت انگاره‌ای بومی و عملیاتی برای انجام پژوهش‌های نیازسنجی ارائه کرده است.
۲. **منابع آموزشی:** بیش از ۲۰۰ عنوان کتاب آموزش فارسی با اهداف مختلف، با رویکرد تحلیلی، ترکیبی در ایران و خارج از کشور به چاپ رسیده است. چه تعداد از این منابع بر اساس سطح‌بندی نیازهای زبان-آموزان، پیکره واژه‌های مورد نیاز فارسی‌آموزان و دیگر منابع مرتبط طراحی شده‌اند؟ قره‌گزی و اصغرپور ماسوله (۱۳۹۲) ۱۴۶ عنوان کتاب را از منظرهای مختلف تحلیل آماری کرده‌اند. از میان مسائل بررسی شده معیارهایی مانند دارا بودن طول دوره تدریس، دارا بودن روش تدریس مشخص و رعایت سطح‌بندی مرتبط با مبحث نیازسنجی هستند. جدول (۱) وضعیت این معیارها را در کتاب‌های بررسی شده نشان می‌دهد.

معیار	دارد	ندارد
طول دوره تدریس	۱۱ درصد	۸۹ درصد
روش تدریس مشخص	۱۱ درصد	۸۹ درصد
سطح‌بندی	۴۵ درصد	۵۵ درصد

جدول (۱) نشان می‌دهد که با وجود اهمیت این سه مسأله که باید پیش از طراحی کتاب در مورد آنها تصمیم‌گیری شود، بیشتر منابع مذکور فاقد چنین معیارهایی هستند. این امر نشان‌دهنده آن است که هیچ‌گونه برنامه نیازسنجی پیش از طراحی این منابع صورت نگرفته است. بسیاری از منابعی که در خارج از ایران چاپ شده‌اند و در فهرست قره‌گزی و اصغرپور ماسوله (۱۳۹۲) قرار ندارند نیز وضعیتی مشابه دارند، برای نمونه ایوانف و ابوالحسنی (۲۰۱۴)، اربتسوف (۲۰۰۸) و منگینی و اورساتی (۲۰۱۲).

۱۳- جمع‌بندی و پیشنهادها

هیچ برنامه آموزشی اعم از برگزاری دوره زبان‌آموزی، تدوین برنامه‌های درسی، آزمون‌ها و مانند آن، بدون گذراندن مرحله نیازسنجی موفق نخواهد بود. رویکردهای متعددی نیازسنجی را از دیدگاه‌های مختلف معرفی کرده‌اند و برای تعیین نیازهای زبانی روش‌ها و ابزارهای متفاوتی وجود دارند که در مقاله حاضر به هر کدام اشاره شد. نکته مهم این است که بدون تعیین نیازهای مخاطبان یک دوره زبان‌آموزی، محتوای آموزشی انتخاب شده بر اساس شم و سلیقه نویسندگان خواهد بود و از این‌رو نمی‌توان انتظار داشت اهداف دوره را برآورده سازد. از سویی دیگر، توجه به نیازهای زبانی در برنامه‌ریزی آموزشی، انگیزه مخاطبان را برای یادگیری افزایش می‌دهد و روند یادگیری را قابل پیش‌بینی و نیز قابل ارزیابی می‌کند.

برنامه‌ریزان آموزشی در حوزه آرفا، مؤلفان منابع آموزشی و نیز مدرسانی که منابع آموزشی را خود تهیه می‌کنند باید پیش از شروع یک دوره، پرسش‌هایی از نوع پرسش‌های زیر مطرح کنند و به آنها پاسخ‌های صریح بدهند:

۱. هدف از برنامه آموزشی آن دوره خاص چیست؟
۲. رویکرد کلی به محتوا و روش تدریس در آن دوره خاص چیست؟

۳. محتوای آموزشی چگونه انتخاب می‌شود؟
۴. محتوای آموزشی چگونه درجه‌بندی می‌شود؟
۵. شم افراد تا چه اندازه درانتخاب محتوا دخیل است؟
۶. محتوا برای اهداف ویژه انتخاب می‌شود یا اهداف عمومی؟
۷. نوع سطح‌بندی مخاطبان چگونه است؟
۸. زمان اختصاص یافته به هر سطح به چه میزان است؟

منابع

- اربتسوف، انگل. (۲۰۰۸). کتاب درسی زبان فارسی. قسمت اول. انتشارات پرسوتا. ویراست دوم.
- ایوانف، ولادیمیر. ابوالحسنی، زهرا. (۲۰۱۴). آموزش زبان فارسی: سال اول آموزش. مسکو. انتشارات صدرا.
- قره‌گزی، مه‌ری. اصغرپور ماسوله، مهرداد. (۱۳۹۲). انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی. تهران.
- زین‌الدینی میمند، زهرا. نادری، عزت‌ا... . شریعتمداری، علی. سیف‌نراقی، مریم. (۱۳۸۹). ارائه الگوی راهنمای تدوین برنامه درسی بر اساس بررسی میزان آگاهی اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان از محورهای اساسی برنامه ریزی درسی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار. سال چهارم، شماره ۴. صص ۹۹-۱۲۸.
- فتیحی واجارگاه، کورش. (۱۳۸۲). نیازسنجی آموزشی. تهران: انتشارات آیش.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل). تهران. انتشارات مدرسه. چاپ هشتم.
- Akyela, A. & Ozeka, Y (2010). "A language needs analysis research at an English medium university in Turkey". *Procedia Social and Behavioral Sciences*. Vol 2. pp. 969-975.
- Bosher, S. & Smalkoski, K. (2002). "From needs analysis to curriculum development: designing a course in health-care communication for immigrant students in the USA". *English for Specific Purposes*. 21, 1, 59-79.
- Bosher, S. (2010). "Acquiring discipline-specific literacy in a second language: A case study of an ESL nursing student". *Taiwan International ESP Journal*. Vol. 2: 2, 17-48.
- Brown, J. D. (1995). *The Elements of Language Curriculum: A systematic approach to program development*. Boston: Heinle and Heinle.
- Brown, J. D. (2009). "Foreign and Second Language Needs Analysis". In Long, M. H. and Doughty, C. J. *The handbook of Language Teaching*. (pp: 269- 293). Oxford. Wiley – Blackwell.
- Cameron, R. (1998). "A language focused needs analysis for ESL speaking nursing students in class and clinic". *Foreign language annals*. 31. 202-218.
- Chostelidou, D. (2010). "A needs analysis approach to ESP syllabus design in Greek tertiary education: a descriptive account of students' needs *Procedia*". *Social and Behavioral Sciences*. 2, 4507-4512
- Deutch, Y. (2003). "Needs analysis for academic legal English courses in Israel: a model of setting priorities". *Journal of English for Academic Purposes*. Vol (2). pp. 125-146.
- Ekici, N. (2003). "A Needs Assessment Study on English Language Needs of the Tour Guidance Students of Faculty of Applied Science". Unpublished Unpublished PhD Dissertation. Middle East Technical University at Ba_Kent University.

- Hutchinson. T. and Waters. A. (1987). *English for specific purposes: a learning-centered approach*. Cambridge: Cambridge university press.
- Jasso-Aguilar. R. (2005). "Source, methods and triangulation in needs analysis: A critical perspective in a case study of Waikiki hotel maids". In M. H. Long. *Second Language Needs Analysis*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Jordan, R. R. (1997). *English for academic purposes: A guide and resource book for teachers*. Cambridge England; New York: Cambridge University Press.
- Kaufman, R. (1991). *Strategic Planning in Education*. Technomic Publication.
- Kayi, H. (2008). "Developing an ESL Curriculum Based on Needs and Situation Analyses: A Case Study". *Journal of Language and Linguistic Studies*. Vol.4, No.1, April.
- Ling. S. Rabin. C. Anne. S. (2001). "Using student performance data to develop an English course for clinical training". *English for specific purposes*. 20. 267-291.
- Long. M.H. (2005). "Methodological issues in learner needs analysis". In M. H. Long (Ed.). *Second language needs analysis* (pp. 19-76). Cambridge: Cambridge University Press.
- Meneghini, D. & Orsatti, P. (2012). *Corso di Lingua Persiana*. Milano. Hoepli.
- Munby, J. (1978). *Communicative syllabus design: A sociolinguistic model for defining the content of purpose-specific language programmes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nation. I. S. P. & Macalister J. (2010). *Language Curriculum Design*. New York and London. Rutledge.
- Nunan, D. (1985). *Language course design: Trends and issues*. Adelaide: NCRC.
- Richards, J. C. (2009). *Curriculum Development in Language Teaching*. New York: Cambridge University press.
- Richards. J. C. (2013) *Curriculum Approaches in Language Teaching: Forward, Central, and Backward Design*. *RELC Journal* Vol 44(1). Pp 5-33.
- Richerich, R., & Chancerel, J.-L. (1978). *Identifying the needs of adults learning a foreign language*. Strasbourg: Council of Europe.
- Robinson, P. J. (1989). "A rich view of lexical competence". *ELT Journal*. 43(4): 274-282.
- West, R. (1994). "Needs Analysis in Language Teaching". *Language Teaching*. 27, 1, 1-19.
- Widdowson, H. G. (1989). "Knowledge of language and Ability for Use". *Applied Linguistic*. 10(2) 128-137.
- Wozniak, S. (2010). "Language needs analysis from a perspective of international professional mobility: The case of French mountain guides". *English for Specific Purposes*. 29 (2010) 243-252.